

РЕЦЕНЗІЯ

доктора економічних наук, професора кафедри фінансів імені С.І. Юрія
Західноукраїнського національного університету

ГОРИНА Володимира Петровича

на дисертаційну роботу ЧОПИКА Юрія Євгеновича на тему
«План Маршалла» для України: інвестиції та макроекономічна допомога»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань
29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю
292 «Міжнародні економічні відносини»

Актуальність теми дослідження

Повоєнна відбудова України є складним фінансовим та інституційним викликом для суспільства, зумовленим безпрецедентними для сучасної Європи руйнуваннями економічної, соціальної та інфраструктурної систем держави внаслідок повномасштабної збройної агресії з боку РФ. Успіх відновлення визначатиметься не стільки обсягом залучених матеріальних та фінансових ресурсів, як спроможністю держави виробити ефективну систему управління відбудовою, скоординувати внутрішніх та зовнішніх учасників, поєднати економічне відновлення із завданнями забезпечення безпеки, збереження соціальної та екологічної стабільності. Відбудова в Україні має (та вже частково почала) відбуватися в умовах продовження безпекових загроз, що вимагає одночасного зміцнення її економічного й оборонного потенціалу.

У цьому світлі звернення автора до досвіду Плану Маршалла, який поєднав пряму фінансову підтримку економіки з інституційними реформами, розвитком торговельного співробітництва та безпековою інтеграцією Західної Європи, є обґрунтованим і своєчасним. Попри значний масив вітчизняних і закордонних напрацювань щодо повоєнного відновлення економік та досвіду реалізації історичного Плану Маршалла, у науковій літературі досі бракує комплексного, систематизованого погляду на можливість і механізми адаптації цього досвіду до специфічного українського контексту, який радикально відрізняється від післявоєнної Німеччини за причинами конфлікту, цілями відбудови та іншими рисами. Враховуючи ці аспекти, дисертаційна робота Чопика Ю. Є., присвячена вирішенню важливої наукової проблеми вироблення теоретичних засад та інституційно-організаційних механізмів повоєнної відбудови України на основі реалізації програми макроекономічної допомоги та іноземних інвестицій на кшталт Плану Маршалла характеризується актуальністю та своєчасністю. Її результати можуть бути використані під час формування державної політики відновлення, розроблення стратегічних документів розвитку, у діяльності органів державної влади та міжнародних партнерів, а також у подальших наукових дослідженнях. Це надає темі вагомого теоретичного і прикладного значення, особливо в контексті підготовки і потенційної реалізації масштабної програми міжнародної підтримки відбудови України та її євроінтеграційного поступу.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційну роботу виконано в межах науково-дослідних тем Західноукраїнського національного університету, зокрема у зв'язку з науково-дослідною роботою «Трансформація бізнесу в умовах сталого розвитку глобальної економіки» (державний реєстраційний номер 0123U102609).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, є належним чином обґрунтованими, логічно взаємопов'язаними та підтверджуються комплексом теоретичних і прикладних досліджень. Робота характеризується чіткою внутрішньою структурою, у якій кожен наступний етап дослідження базується на результатах попереднього, що забезпечує послідовність викладу та достовірність результатів. Методологічний інструментарій – історичний, порівняльний, статистичний, індексний та графічний методи – повністю відповідає меті та завданням дослідження. Список використаних джерел налічує 310 найменувань, більшість з яких становить іноземна фахова література.

Найсильнішою стороною роботи вважаю її теоретико-концептуальну та інституційну складові. У першому розділі (с. 11-75) здобувач ґрунтовно систематизує теоретичні підходи до повоєнного відновлення й переконливо доводить, що за відсутності універсальної моделі відбудови існує стійкий набір напрямів, які повторюються у більшості постконфліктних контекстів, – структурована макроекономічна допомога, залучення інвестицій, інтеграція до економічних структур та перебудова інституцій. Цінною з інституційного погляду є систематизація ролей акторів відбудови, зокрема міжнародних фінансових організацій, держав-партнерів, наднаціональних структур, приватного сектору та громадянського суспільства, із рекомендаціями щодо координації їх взаємодії.

У другому розділі (с. 79-117) сформовано доказову базу дослідження через компаративний аналіз наслідків Другої світової війни для Німеччини та російської агресії для України. Заслуговує на увагу методологічна виваженість автора, який застосувавши закон Оукена, розмежовує статистичну й структурну подібність динаміки безробіття, не абсолютизує виявлені збіги, а побудований композитний індекс відновлення підтверджує співставність траєкторій відновлення економік.

Третій розділ (с. 121-187) є логічним продовженням інституційної лінії дослідження. Автор обґрунтовує потребу у визначенні єдиного відповідального органу відбудови, розкриває підходи до синхронізації відновлення з процесом вступу до ЄС через прив'язку відбудовчих завдань до переговорних кластерів (с. 121-143), аналізує роль фінансового забезпечення збройних сил та інтеграції до євроатлантичної безпекової архітектури як передумови економічного відновлення (с. 144-160), а також розглядає репараційні механізми залучення ресурсів для відбудови, вводить власний принцип безпекової диверсифікації економіки при її здійсненні (с. 161-187). Аналіз ролі безпекової архітектури як передумови економічної стабілізації є одним із найбільш практично значущих внесків дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів

До найбільш вагомих результатів, що визначають наукову новизну дослідження, належать такі.

- вперше обґрунтовано та емпірично підтверджено гіпотезу про можливість застосування ключових підходів Плану Маршалла до повоєнної відбудови України через залучення макроекономічної допомоги, інвестицій, та нарощування економічного і військового потенціалу в умовах масштабної зовнішньої підтримки (с. 118-120, 188-192);

- удосконалено наукові підходи до побудови комплексної моделі повоєнного відновлення України, яка інтегрує виміри макроекономічної підтримки, залучення інвестицій, безпекової стабілізації та міжнародної економіко-політичної й безпекової інтеграції як взаємопов'язані умови сталого відновлення, зокрема пропозиції щодо відновлення оборонного та економічного потенціалу через інтеграцію в євроатлантичну безпекову архітектуру (с. 122-123);

- удосконалено принципи повоєнної відбудови в частині їхнього доповнення принципом безпекової диверсифікації економіки, який передбачає формування її структури з орієнтацією насамперед на стійкість і автономність функціонування критичних секторів (с. 29-30);

- удосконалено поняття «повоєнної відбудови» як комплексного процесу економічного, інституційного та безпекового відновлення держави, що охоплює не тільки фізичну реконструкцію інфраструктури, а також стабілізацію макроекономічного середовища, відновлення людського капіталу та інтеграцію держави у міжнародні економічні й безпекові структури (с. 37-38);

- удосконалено підходи до адміністрування макроекономічної допомоги на етапі повоєнної відбудови (с. 132-134), які поєднують зовнішній моніторинг з боку ключових партнерів із визначенням єдиного відповідального виконавчого органу в країні-реципієнті за умов прозорості та підзвітності;

- розвинуто наукові підходи до розуміння ролей акторів повоєнної відбудови (міжнародних фінансових організацій, держав-партнерів, приватного сектору, наднаціональних структур, громадянського суспільства та неурядових організацій) (с. 65), що дало можливість сформулювати рекомендації щодо ефективної координації їх взаємодії (с. 134-135);

- розвинені теоретичні підходи до систематизації повоєнних практик відбудови після світових воєн і локальних конфліктів другої половини ХХ – початку ХХІ ст. (с. 19-21), зокрема обґрунтування спільних закономірностей та умов успішного відновлення;

- сформульоване теоретичне трактування Плану Маршалла як унікального набору компонентів та розвинені наукові підходи до визначення перспективних секторів залучення прямих іноземних інвестицій в Україну на повоєнному етапі (с. 124-125, 192).

Теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи

Теоретичне значення роботи полягає в поглибленні наукових уявлень про механізми повоєнного відновлення держав та в розробленні комплексної моделі відбудови України, що інтегрує економічний, інституційний і безпековий виміри.

Практичне значення підтверджується впровадженням результатів у діяльність міжнародної неурядової організації «Рада міжнародних наукових досліджень і обмінів» (IREX) (довідка № 415 від 11.03.2025 р.); при впровадженні ініціатив з відбудови м. Тернополя та Тернопільської міської територіальної громади (довідка № 44/2 від 02.06.2026 р.); а також у навчальному процесі Західноукраїнського національного університету (довідка № 126-31/1361 від 29.05.2026 р.). Запропоновані підходи можуть застосовуватися центральними органами виконавчої влади, регіональними адміністраціями та органами місцевого самоврядування під час формування інституційної архітектури повоєнної відбудови.

Повнота викладу основних наукових результатів у публікаціях

Основні результати дисертації опубліковано у 13 наукових працях, з яких особисто автору належить 3,45 друкованого аркуша, зокрема 4 статті у фахових виданнях України та 1 стаття у міжнародному науковому виданні; 2 статті індексовано в наукометричній базі Scopus. Результати дослідження апробовано на 8 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Профіль видань і зміст публікацій відповідають встановленим вимогам щодо повноти висвітлення результатів дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

Відсутність порушення академічної доброчесності

За результатами ознайомлення з дисертаційною роботою ознак порушення академічної доброчесності не виявлено; усі запозичення супроводжуються належними посиланнями на джерела відповідно до чинних вимог.

Дискусійні положення та зауваження

1. У третьому розділі (с. 132-134) автор пропонує два альтернативні варіанти інституційного забезпечення відбудови, а саме створення окремого міністерства відбудови або посилення повноважень наявного Державного агентства відновлення. Однак у роботі не сформульовано зрозумілих критеріїв вибору між цими варіантами, що знижує прикладну однозначність запропонованої рекомендації та ускладнює її безпосереднє використання.

2. Запропонована комплексна модель післявоєнної відбудови України (с. 122-123) ґрунтовно розкриває фінансові, інституційні та безпекові механізми відновлення, тоді як його соціально-демографічний вимір, зокрема повернення вимушено переміщених осіб та трудових мігрантів як чинник відбудови людського капіталу, згадується лише побіжно (с. 123) і не отримав такого ж рівня деталізації, як інші складові моделі. Розширення цього блоку конкретними механізмами стимулювання повернення трудових ресурсів, на наш погляд, підвищило б комплексність запропонованої моделі.

3. Запропонований автором принцип безпекової диверсифікації економіки (с. 29-30) є новаторським і теоретично цінним доповненням до класичних принципів повоєнної відбудови. Проте для його практичного застосування бракує конкретних кількісних та якісних індикаторів (наприклад, показників концентрації критичної інфраструктури, індексу диверсифікації постачання чи резервних потужностей), які

дозволили б об'єктивно вимірювати рівень стійкості та автономності критичних секторів економіки і відстежувати прогрес у цьому напрямі на практиці.

4. У роботі згадуються наявні ініціативи координації донорської допомоги, зокрема створена за рішенням G7 Українська Платформа Донорів, коаліція RISE Ukraine (с. 134-135), проте деталізованого авторського механізму координації дій зовнішніх учасників відбудови (донорів, міжнародних фінансових організацій, приватних інвесторів) у тексті не запропоновано. З огляду на задекларовану автором значну кількість акторів повоєнної відбудови, дослідження варто було доповнити конкретними пропозиціями щодо розподілу зон відповідальності між донорами та механізмів запобігання дублюванню допомоги.

5. Дисертація розкриває питання джерел та інституційних механізмів залучення макроекономічної допомоги й іноземних інвестицій, проте практично залишає поза увагою потенційні макроекономічні побічні ефекти від такого масштабного зовнішнього припливу коштів для економіки України на етапі відбудови. На наш погляд, автору варто було доповнити роботу розкриттям ризиків надмірної ревальвації гривні внаслідок масованого припливу валютних ресурсів, низької абсорбційної спроможності економіки, яка може виявитись не здатною освоїти значні обсяги коштів без втрат від низької якості проєктів, формування довгострокової залежності від зовнішньої допомоги з відповідним послабленням стимулів до проведення внутрішніх реформ та ін. Врахування цих чинників посилює макроекономічну обґрунтованість пропонованих автором рекомендацій.

Наведені зауваження мають дискусійний характер, не применшують наукової та практичної цінності дослідження і можуть слугувати орієнтиром для подальших наукових розвідок автора.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Чопика Ю. Є. «План Маршалла» для України: інвестиції та макроекономічна допомога» є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на належному теоретичному та прикладному рівні, у якому запропоновано нове вирішення актуального наукового завдання у сфері міжнародних економічних відносин. Робота відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор Чопик Юрій Євгенович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини».

Рецензент:

доктор економічних наук, професор
кафедри фінансів імені С.І. Юрія
Західноукраїнського
національного університету

«21» листопада 2026 р.

Володимир ГОРИН

